

TIDINGE VAN DIE GOUDE

Mededelingenblad Oudheidkundige Kring "Die Goude"

Redactie:
Jaap Rebel, Henny van Dolder-de Wit,
Jan Kompagnie, Nico Habermehl
Redactieadres: Westhaven 43,
2801 PL Gouda

Jaargang 17, No. 1 - Januari 1999

Secretariaat:
Postbus 307,
2800 AH Gouda (tel. 0182 - 5 17054).
penningmeester/ledenadministratie|
R.F. Stijnis, Vlietenburg 32,
2804 WT Gouda (tel. 0182 - 532278).

Postrekening nr. 39.70.93 | t.n.v. "Die Goude", Gouda

GOUDSE KLOOSTERS IN DE MIDDELEEUWEN (8)

De Clarissen of 'grauwe Susteren' aan de Nieuwehaven.

Henny van Dolder - de Wit

De oprichting.

De **Vrouwesteeg** een deel van de Turfmarkt en de Nieuwehaven vormden ruwweg de grens van waar eens het klooster van de Clarissen stond. De herinnering eraan bleef bewaard in de naam Het Klooster, een doodlopend straatje aan de Nieuwehaven. Van het kloosterarchief **ble-**ven slechts vijf charters bewaard, zodat veel van de geschiedenis in het duister blijft.

Na de eerste vestiging aan Hondscoop (vroegere naam van de noordwestelijke zijde van de Turfmarkt tussen Vrouwesteeg en Lange Dwarsstraat) werden op 16 november 1467 zes percelen aan de Nieuwehaven aangekocht: "Griet Claes Hugensz. weduwe heeft verkoft **ende** overgegeven die Susteren van sinte **Claren** oerdel binnen der Goude die helft van alsulke ses cameran als sy staende heeft optie Nuwehaven". In 1468 werden daar nog eens "ses cameran en erven" aan toegevoegd van de zeemwerker **Erbout** Gerytszn.

Twee pastoors van de St.- Janskerk, Petrus Enguechin en Adam van Craenleyde **verleen-**den de zusters bijzondere voorrechten, **waaron-**der het bezit van een kerkhof. Daarbij stelden zij de voorwaarde, dat voor iedere persoon uit de parochie die bij de Clarissen werd begraven, een Franse kroon aan de St.-Janskerk zou **wor-**den betaald.

In 1470 verkreeg het klooster recht op een eigen kapel met altaren. Op 18 oktober 1475 nam de stad Gouda het klooster onder haar bescherming: de oorkonde vermeldt de **regels** waaraan **de zusters** zich ten aanzien van **bezit** moesten houden: het verbod op eigendom van land, huizen, renten of anderszins, uitgezonderd de "thuynen heurs cloosters en alsoo veel land daertoe als sij behoren zullen om hare beesten te weyden daer sij **haer** voetzel of **neemen** mogen".

De orde.

De zusters leefden aanvankelijk als tertiariissen volgens de derde orde van Sint Franciscus. In 1486 verlangden zij een strengere leefregel, hetgeen hun na een proeftijd van een jaar werd toegestaan. Het afleggen van de drie **klooster-**geloften leidde tot een nieuwe fase in het bestaan van het convent, dat nu onder de **rechts-**macht kwam van de Provinciaal van de Keulse Minderbroeders, met het recht van visitatie. De Goudse Observanten (Minderbroeders) werden belast met de geestelijke leiding, terwijl het Clarissenklooster te Antwerpen tot moederklooster van de Goudse instelling werd **aange-**wezen.

Welke regel de Clarissen volgden vereist nog nader onderzoek. Het kan de Eerste Regel van Sint Clara zijn geweest; deze was gebaseerd op het testament van Sint Franciscus, opgesteld

voor haar volgelingen:” Ik, kleine broeder Franciscus, wil het leven en de armoede van onze allerhoogste Heer Jezus Christus en van zijn allerheiligste Moeder navolgen en daarin tot het einde toe volharden. En ik vraag u, hooggeachte vrouwen, en ik geef u de raad om altijd in dit allerheiligste leven en deze armoede te leven. En weest u er wel op bedacht om u hiervan nooit ook maar in het minst af te laten brengen door de leer of op aanraden van wie dan ook”.

De Regel was door Clara zelf aangepast aan de leefomstandigheden van ‘arme vrouwen’ die in beslotenheid leefden. Dus niet reizend, bedelend en predikend, zoals de Franciscanen, alleen de zusters in de ‘buitendienst’ kregen dispensatie, zodat zij zich nuttig konden maken voor de gemeenschap.

De dertigste september 1490 was voor de Goudse Clarissen een hoogtijdag. Toen verrichtte Henricus de Berca, vicaris-provinciaal van de Observanten van de Keulse Provincie de officiële opening van hun convent, wat gepaard ging met grote plechtigheden.

Er verbleven toen achtentwintig zusters tertiariissen, die de wens te kennen hadden geventen naar de regel van Sint Clara over te gaan en drie meisjes, vermoedelijk novicen, die het reguliere kleed ontvingen. Uit het Antwerpse klooster arriveerden enkele nonnen, om de Goudse Clarissen in de door hen gekozen leefregel te onderwijzen, onder leiding van abdis Hedwigis de Busco.

De gebouwen.

In 1480 vond de wijding van een altaar en van het kerkhof plaats en in 1485 maakte de aankoop van nog enkele huizen verdere uitbreiding mogelijk. Met de stichting van het Clarissenconvent was, zoals door Taal wordt opgemerkt, omstreeks 1490 de ring van conventen om de stad gesloten, de tijd van nieuwe kloosterstichtingen was landelijk aan het verlopen.

De bouwactiviteiten aan dit gedeelte van de Nieuwehaven gingen echter door, want in 1490 verrees naast het Clarissenklooster de Onze Lieve Vrouwekapel; ter hoogte van de Vrouwesteeg nr. 19 lag het kerkhof. De kerk werd in 1585 gesloopt, maar de toren bepaalt nog steeds het straatbeeld, zij het niet meer in de oorspronkelijke vorm.

Het leven in het klooster.

De zusters: voor het merendeel afkomstig uit de betere stand leefden, zo schrijft Van Heel "...afgesloten van de wereld, in stille ingetogenheid en versterving, nacht en dag de getijden biddend in de kloosterkapel”.

Het is aannemelijk dat niet alle zusters een roeping hadden om hun leven binnen de kloostermuren te slijten. In de tijd van Walvis deed het volgende verhaal de ronde. Een meisje, dat door haar familieleden naar het klooster werd begeleid, ontmoette onderweg een schippersknecht. Hij merkte op dat het jammer was van “zulk een brave dogter om in het klooster te gaan”, waarop het meisje zou hebben geantwoord:

“Indien het namaals gelijk zou lonen,
Ik at veel liever bout als bonen,
En duurde eeuwig niet zo lang,
Ik en ging nooit dezen gang”.

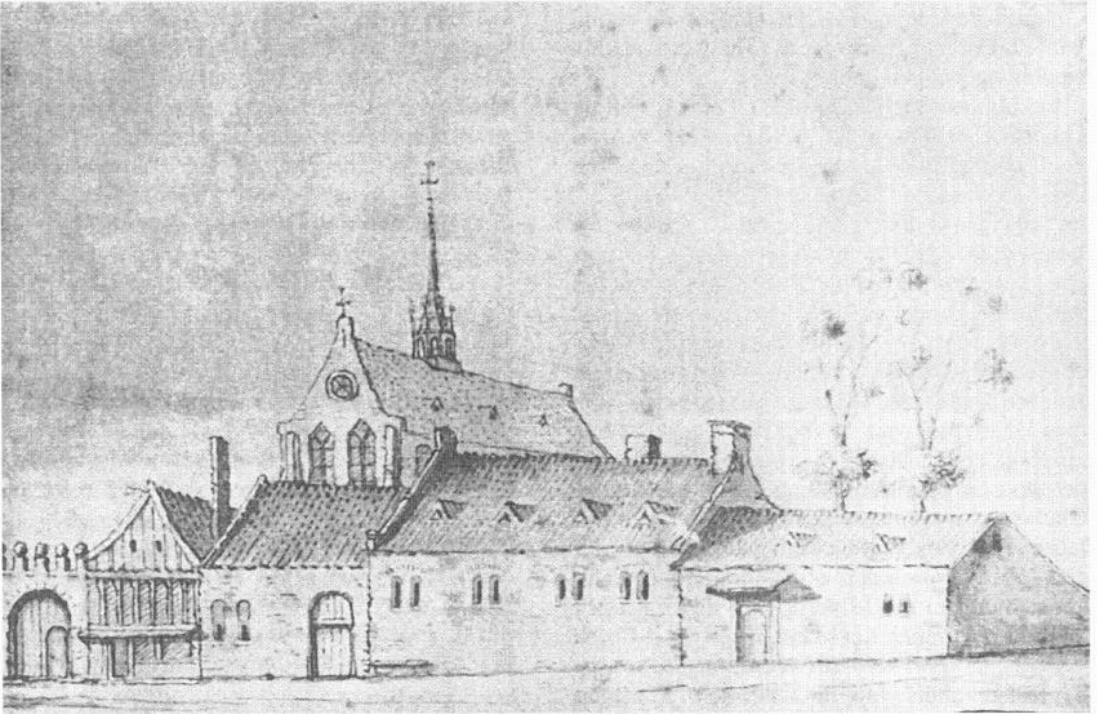
Als vaststaat welke Orde de Clarissen volgden, kan men ook inschatten welke waarde de subsidies hadden, die de stad hun beschikbaar stelde voor noodzakelijke reparaties. Waren zij een orde zonder enig bezit, dan geschiedde dit niet zozeer uit sympathie, zoals wel is verondersteld, maar uit noodzaak om de gebouwen, die eigendom van de stad waren, voor verval te behoeden.

Geregeld ontvingen de zusters giften vanuit de burgerij, zoals een jaarlijkse donatie van 100 ponden rijst en contanten om haring, wijn en maaltijden te kopen. Daar zij geen bezit mochten hebben, trof men in hun klooster geen kostgangers aan.

Evenals in het Birgittenklooster kon ook bij de Clarissen op gezette tijden een aflaat in ontvangst worden genomen. Een keur uit 1488 luidt: "Alsoe die Clairijssen binnen deser stede [verlenen] aflaten van allen sonden, te weten Schortelen Woensdach (de woensdag voor Pasen)...en Gode Vrydach, aldus soe geeft den heeren ende g[erechte] enen ygelijcken, wie hy zy een goet, vry vast ende seker geleyde drie dagen voir ende drie dagen na”.

De ondergang.

Twee bewaard gebleven brieven, door het stadsbestuur aan prins Willem van Oranje gericht, getuigen van de ergerlijke behandeling van de Clarissen door Geuzensoldaten. Op 6 april 1573 drong scheepsvolk uit Dordrecht eerst de St.- Janskerk binnen en daarna het

Il D'Klariſſen kerk en klooster in Gouda, 1558. Copie naar een oude tekening door Jacobus Stellingwerf (?) of anoniem. Gewassen pentekening 18de eeuw. Collectie Stedelijk Museum 'Cutharina Gasthuis', Gouda. .

Clarissenconvent. In de brief staat te lezen dat 36 soldaten uit Oudewater de Clarissen uit hun klooster jaagden. De zusters vonden onderdak in een particulier huis waar zij de mis opdroegen. Toen dit bekend werd plunderde men ook deze woning.

Vervolgens vluchtten zij naar verschillende steden, zoals Amsterdam, Antwerpen, Mechelen en Keulen. Enkelens verbleven volgens Walvis tot 1592 in het convent of wat daarvan over was.

Kerk en klooster werden eigendom van het stadsbestuur en bestemd tot stadstimmererf.

In 1590 werd het hoofdgebouw van het klooster aan de Nieuwehaven in acht delen verkocht en bewoond door particulieren. Enkele van deze percelen werden later aan het stadserf toegevoegd. Het oudste gedeelte van het klooster, gelegen aan de Turfmarkt, nu de nrs, 48 tot en met 52 (naast 44/46) bevond zich de kloosterpoort), werd afgebroken.

De verdere lotgevallen van de conventualen.

Hoe het de Goudse Clarissen verder verging staat te lezen in het Dagboek, dat de prior van de Goudse Regulieren, Wouter Jacobszn, die in 1572 naar Amsterdam was gevlucht, daar schreef. Hij vernam "dat oeck die Claresusteren

wuyt der maeten seer overvallen werden met groete dreygementen". Inmiddels was ook de pater van de Clarissen, de Minderbroeder

2. Het uit 1649 daterende Bosch Hofje aan de Nieuwehaven, in de achttiende eeuw ook wel 'Het Amsterdamsche Erf' genoemd. Het werd in 1913 gesloopt om plaats te maken voor woningen, bestemd voor brandweerlieden. Foto: SAHM.

Quintijn Bartoleyns (Mettecoren) op de avond van Pinksteren gearresteerd. Hij werd op het stadhuis gevangen gehouden.

In augustus 1573 verbleven er al vijftien Goudse Clarissen in Amsterdam, Hun verhaal geeft een indruk van de verwarde toestand die in Gouda heerste: "...hoel jammerlick die goods-huysen, conventen ende andere capellen oft kercken daer misbruykt werden, als tot herbergen, smeehuysen, hoyhuysen ende winckelen van alreley neeringen". Hun eigen kapel werd gebruikt door Mennisten "die daerinne weefden". Toen zeven zusters uit het overvolle Amsterdamse Clarissenconvent terugkeerden naar Haarlem, kwam er voor de Goudse zusters eindelijk een plaatsje vrij. Spoedig daarna werd het klooster getroffen door ziekte, twee Goudse Clarissen stierven in november en twee van hen lagen met nog vijftwintig anderen zwaar ziek. Zij verspreidden een ondragelijke lucht, zodat men om die te verdrijven dag en nacht teer- en pektonnen liet branden.

Op 12 februari 1574 arriveerde in Amsterdam de laatste abdis van de Clarissen, Maritgen Dircks. Zij had vanuit Utrecht deelgenomen aan een mislukt complot om Gouda weer in Spaanse handen te krijgen,

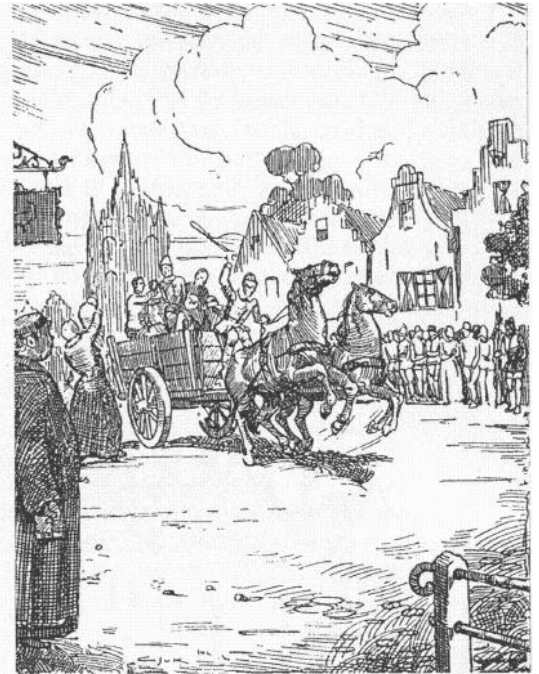
Broeder Quintijn, de Clarissenpater, kreeg gratie van de Goudse vroedschap en zocht eveneens zijn toevlucht in Amsterdam. Bij een bezoek aan Wouter Jacobszn vertelde hij waarvan hij door de Goudsel vierschaar was beschuldigd:

1. dat hij de mis had opgedragen en de biecht g e h o o r d ,
- 2] dat hij de Mennist Faes Dircks, die 'tot de brandstapel was veroordeeld "in syn uterste tot bekeringe vermaent hadde"]
3. dat hij 't Woord van God vals gepredikt had,
- 4] dat hij zijn 'dochters Clarissen' had verleid en ontraden in het huwelijk te treden.

Volgens 'de' opgave van Wouter Jacobszn vluchtten 22 Clarissen naar Amsterdam,, waaronder de abdis en vier buitenzusters.

Verdere lotgevallen van het kloosterterrein.

In 1582 waren er al bouwelementen uit de kloosterkapel verwijderd, vermoedelijk bestemd voor reparaties in de St.- Janskerk: " Betaelt Gerrit Egbertsz. van dat hij ende sijn soon elcx gewrocht hebben vijff quartijer in 't haelen van de taelgen (verbindingsbalken) uut de kerck van de Clarissen, 's daechs 12 stuivers es 1 gul-

3. De ter dood veroordeelde Mennist Faes Dircx op weg naar de brandstapel. Een van de twee Minderbroeders die hem begeleiden was waarschijnlijk de Clarissenpater Quintijn Bartoleyns. Illustratie uit: Ewiet Gerritsz, de Goudsche idurgijn en' zyn'woeliga omgezng, abon A. Egginksz. Gouda, drukkerij E.J. Nijkamp (z.j.).

den 10 stuivers". De kapel werd omstreeks 1690 gesloopt. Achter de panden Nieuwehaven 47 en 49 staat in 1624, 1642 en 1658 nog vermeld: "Strekking tot de Klarissenkerk", In 1724: "achter Clarissenkerk, strekking tot het stadserf". Het is mogelijk dat in 1724 alleen de plaats van de kapel nog als zodanig werd aangeduid.

Zoals op vele door kloosterlingen verlaten plaatsen zette de Goudse historie zich voort in andere gebouwen en gebeurtenissen. Zo liet de Amsterdamse koopman Arent Bosch naast Het Klooster tussen 1649 en 1651 een hofje bouwen, in de achttiende eeuw 'Het Amsterdam-schel Erf' genoemd. Het werd eigendom van de Doopsgezinde kerk en was, zoals gebruikelijk bestemd voor ongehuwde vrouwen of weduwen. In 1913 kocht de gemeente Gouda de huisjes van de Stichting Arent Dirckszn Bosch te Amsterdam, voor een bedrag van 10.000 gulden. Na de sloop van het complex werden er huizen gebouwd, bestemd voor het brandweer-personeel. De gevelsteen van het Hofje, met het jaartal 1649 is te zien in de Catharinatuin, aan Achter de Kerk.

Voordat de brandweerkazerne aan de Nieuwehaven werd gevestigd stonden er vijf of zes brandspuiten over de stad verspreid. Zij waren ondergebracht in 'brandweehuisjes' en beheerd door 'kommandeurs der Brandspuiten en Brandmeesters'. Tussen 1917 en 1920 werd de roep om een reorganisatie van de brandweer steeds luider, met als gevolg dat in 1922 het blusmateriaal centraal op het stadserf werd gestationeerd. Omstreeks drie uur in de nacht van 11 op 12 februari 1929 ontstond juist op die plaats een van de meest spectaculaire branden die Gouda ooit zag: het hoofdkwartier van de brandblussers zelf werd volledig in de as gelegd. Een monteur en een brandweerman deden dienst als brandwacht in de Sociëteit 'Ons Genoegen' aan de Boelekade, waar een bal-masqué werd gehouden. Daarom duurde het even voordat men in actie kwam. Er kon veel materiaal worden geborgen, behalve de stoomspuit. Doordat het bluswater in grote hoeveelheden in de brandende kazerne werd geworpen, veranderde de wagen in één grote ijsklomp, waarin geen beweging was te krijgen. Het merkwaardige feit deed zich voor dat de spuit in de brandende kazerne werd ingevroren. Het gebouw brandde volledig uit; de overblijfselen werden door het bluswater en de lage temperatuur - de thermometer gaf - 18°C aan - veranderd in een bizar ijspaleis. Veel Gouwenaars trotseerden de felle kou om de volgende dag naar dit fenomeen te komen kijken. In diezelfde nacht brandde ook het Leidse stadhuis af, waarbij veel van waarde verloren ging.

Op 19 juni 1930 werd de nieuwgebouwde brandweerkazerne feestelijk in gebruik genomen.

Geraadpleegde literatuur:

J. Taal, **De Goudse kloosters in de middeleeuwen.**

Gouda, Die Goude 11, (1960)

I.H.H. van Eeghen, **Dagboek van Wouter Jacobsz.** deel I

en III Groningen, J.R. Wolters (1959 en 1960)

Ignatius Walvis, **Beschrijving der stad Gouda etc.**

Gouda/Leiden (1714)

Suzan van der Mark-Hoevers, **Huize Groene-weg.** De historie van een eeuwenoud gebouw in Gouda.

Gouda, St. Huize Groeneweg (1986)

Geraadpleegde bronnen:

C.J. Matthijs, **Percelenindex**

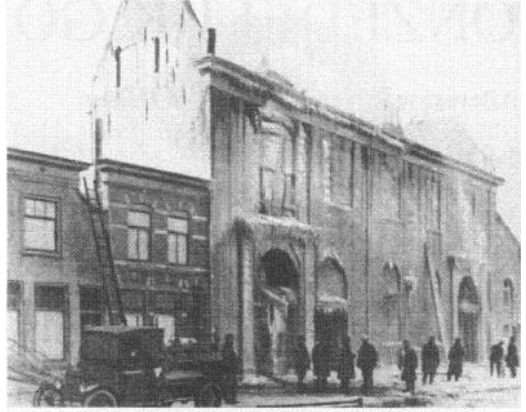
Turfmarkt noordzijde

Lange Dwarsstraat,

Vrouwesteeg,

Vrouwewestesteeg

Nieuwehaven

4. Bij een temperatuur van -18°C veranderde het bluswater de brandweerkazerne in een ijspaleis. In dezelfde nacht, van 11 op 12 februari 1929, brandde ook het Leidse stadhuis af. Collectie H. van Dolder.

TOEN HET VUUR WRAAK NAM!

Blijkens berichten in de pers werden de manschappen der Goudsche brandweer van één bal masqué gehaald ten einde hun eigen spuiten en kazerne te helpen blussen.

De ongelovige brandweerman: Mot je hem hooren! Spuit 4 geeft ook water!

5. De Goudsche Courant publiceerde deze tekening met als bijschrift: "Blijkens berichten in de pers werden de manschappen der Goudsche brandweer van een bal masqué gehaald ten einde hun eigen spuiten en kazerne te helpen blussen". Eronder staat: "De ongelovige brandweerman: Mot je hem hooren! Spuit 4 geeft ook water!".